

De Oude Hollandse Waterlinie in het Rampjaar 1672

Voorgeschiedenis

Al in de Tachtig Jarige Oorlog gebruikten de Hollanders water als wapen.

Bijvoorbeeld bij de bevrijding van de stad Leiden in 1574 werden polders rond de stad onder water gezet. Hierdoor waren de Spaanse soldaten die bij de stad bivakkeerden opgesloten, terwijl de bevrijders (Geuzen) op hun platbodems de stad ongehinderd konden benaderen.

In 1589 werd in opdracht van de Staten-Generaal een plan ontwikkeld om met behulp van inundaties en verdedigingswerken (schansen en forten) een verdedigingslinie aan te leggen langs de Vecht en de Vaartse Rijn. Prins Maurits is waarschijnlijk de bedenker van deze waterlinie. Aan hem wordt de uitspraak toegeschreven dat hij Holland achter een dergelijke linie met 10.000 man tegen het grootste leger zou kunnen verdedigen.

Rijkdom en afgunst

In de eerste helft van de 17de eeuw verdiende *'De Republiek der Vereenigde Nederlanden'* door de overzeese handel heel veel geld door het transport van kruiden en specerijen (o.a. peper & nootmuskaat). Toen de Tachtigjarige Oorlog tegen *Spanje* in 1648 door de vrede van *Munster* was beëindigd, breidde de handel zich nog verder uit. Het was de tijd van de *Gouden Eeuw*.

Het enorme succes maakte onze machtige buren *Engeland* en *Frankrijk* afgunstig. Het leidde uiteindelijk tot twee -voor de Republiek succesvolle- handelsoorlogen op zee met Engeland (1652 en 1665).

In 1672 wisten de Engelsen de Franse koning Lodewijk XIV aan hun zijde te krijgen en werd besloten tot een gezamenlijk aanval op de Republiek. De Engelsen vielen onze vloot aan, maar werden door de onverzettbare Michiel de Ruyter tegengehouden. De Fransen vielen ons land binnen met een legermacht van 120.000 soldaten. Daar kon ons legerkje van slechts 54.000 huurlingen weinig tegen uitrusten.

Om de Fransen tegen te houden was een ander wapen nodig: water! Dit zou op een nog nooit eerder vertoonde schaal worden ingezet.

De Waterlinie ingesteld

Al binnen een paar dagen na de aanval besloten de Staten-Generaal tot een drastische maatregel: om te voorkomen dat de vijand Amsterdam en Den Haag zouden bezetten besloot men de Franse opmars te stoppen door het grensgebied van de provincies *Holland* en *Utrecht* onder water te laten lopen. Het plan was om een ondoordringbare barrière tussen de *Zuiderzee* en de *Biesbosch* (60 kilometer) te maken (zie kaart andere zijde).

Er moest snel worden gehandeld. Samenwerken was hierbij essentieel. In het bijzonder tussen instanties en organisaties als de Waterschappen, provincies en steden, maar ook individuele burgers, boeren en soldaten waren nodig om de klus te klaren.

Dat ging niet altijd voorspoedig en van harte. Vooral boeren waren de dupe, omdat zij hun gronden onder het inundatiewater zagen verdwijnen. Soms werd er tegengewerkt door de sluizen weer dicht te zetten of door dijken weer te herstellen. Uiteindelijk bewees de Waterlinie in het Rampjaar haar nut. De opmars van de Fransen kwam tot stilstand. Holland en daarmee de Republiek waren gered.

Einde Gouden Eeuw

Ofschoon de Republiek niet door de Engelsen en Fransen was verslagen, bracht de oorlog van 1672 wel een gevoelige economische en mentale tik toe. Niet voor niets is dit jaar als Rampjaar de geschiedenis ingegaan. Een zegswijze uit deze oorlog *"het volk is radeloos, de regering radeloos en het land radeloos"* is nog steeds bij velen bekend.

Deze vouwkaart & folder van de provinciale Erfgoedlijn de Oude Hollandse Waterlinie is de vijfde in een reeks van vouwkaarten die sinds 2013 zijn verschenen. Eerder verschenen kaarten van de Erfgoedlijnen Landgoederenzone, Trekvaarten, Goeree-Overflakkee en Atlantikwall. U kunt deze kaarten gratis verkrijgen onder andere via de bibliotheken in Zuid-Holland. U kunt ze ook bestellen bij het Erfgoedhuis Zuid-Holland. U betaalt dan wel de portokosten *www.erfgoedhuis-zh.nl/wobwinkel/publicaties*

Provincie Zuid-Holland en cultureel erfgoed

De provincies hebben, naast gemeenten en de Rijksoverheid, een belangrijke taak op het gebied van cultureel erfgoed. De provincie Zuid-Holland zet zich in voor het behoud, het beleefbaar en toegankelijk maken en het benutten van erfgoed zodat dit bijdraagt aan een aantrekkelijke leefomgeving en aantrekkelijk vestigingsklimaat. Dit doet de provincie o.a. via zogenaamde erfgoedlijnen. Erfgoedlijnen zijn geografische ensembles van erfgoed, landschap en water met een historisch thema, die kwaliteit geven aan de ruimte en beschikken over een groot recreatief en toeristisch potentieel.

In totaal zijn er zeven erfgoedlijnen. De Oude Hollandse Waterlinie is een van die erfgoedlijnen. De Oude Hollandse Waterlinie bestaat uit onderdelen die direct gekoppeld zijn aan het verdedigen met water: de inundatiekommen en inundatiegebieden, de stedelijke vestingen, de dijken en kades langs de rivieren en rond de te inunderen polders, de inundatiesluizen, forten en schansen. Deze erfgoedlijn vertelt het bijzondere verhaal van het rampjaar 1672 toen een heel groot gebied onder water is gezet om de vijand tegen te houden. Dat was voor Holland het begin van de planmatige aanleg van een samenhangend defensiesysteem met water.

Het realiseren van de erfgoedlijnen doet de provincie niet alleen maar juist samen met andere belanghebbenden, investeerders, andere overheden, maatschappelijke partijen en vrijwilligers uit het gebied via zgn. Erfgoedtafels. Erfgoedtafels formuleren een gezamenlijk streefbeeld wat in 2020 bereikt moet zijn (stip op de horizon), voor de Oude Hollandse Waterlinie is dit vastgelegd in de gebiedsvisie Oude Hollandse Waterlinie 2012, het jaar waarin de waterlinie 350 jaar bestaat.

De Erfgoedtafel staat open voor alle partijen die betrokken zijn of willen zijn bij dit thema. Deze kaart is een product van de Erfgoedtafel.

Naast de zorg voor het cultureel erfgoed heeft de provincie een belangrijke taak op het gebied van ruimtelijke ordening. De provincie werkt aan een goed ingericht Zuid-Holland, waar de inwoners met plezier, wonen, werken en recreëren, nu en in de toekomst. Ruimtelijke ontwikkelingen moeten daarom voortbouwen op de bestaande kwaliteiten van een gebied en rekening houden met de identiteit van een gebied, waaronder cultuurhistorie en cultureel erfgoed.

Waterlinie in het Groene Hart

Het Groene Hart is een groot, open polderlandschap omringd door de vier grote steden Amsterdam, Utrecht, Rotterdam en Den Haag. Het gebied kent een rijke geschiedenis sinds het vanaf de 10de eeuw in cultuur is gebracht.

Het in cultuur gebrachte land werd gebruikt voor akkerbouw, maar toen de grond als gevolg van het ontwateren begon in te klinken (dalen) is het vanaf de 16de eeuw alleen nog maar geschikt voor veeteelt.

Door de daling werd ook de natuurlijke afwatering een probleem. Dankzij de intrede van de molen kon men het water via een stelsel van sloten, weteringen en kanalen uit de lager gelegen polders omhoog malen en op de rivieren uitslaan.

Het Groene Hart is een waterrijk gebied met ontelbare kavelsloten, grote plassen, meren en rivieren die het gebied doorsnijden: de Oude Rijn, Hollandse IJssel en de Lek. De condities van het gebied waren in 1672 uitermate geschikt om onder een laag water van ongeveer 40 cm te zetten. Te diep om met kanonnen doorheen te trekken en te ondiep om te varen. Een zeer effectief militair wapen in een tijd zonder zwemdiploma's. Toen de Oude Hollandse Waterlinie door Willem III in juni 1672 in werking werd gesteld, omvatte het inundatiegebied het hele oostelijke deel van het Groene Hart (zie kaart). In de haast werden op hogere oeverwallen, zoals die van de Oude Rijn, forten, schansen en militaire posten ingericht, want het Franse leger naderde in rap tempo. Vestingsteden als Gorinchem en Schoonhoven werden verder versterkt of gemoderniseerd.

Al direct na het Rampjaar, maar vooral in de 19de eeuw, zijn de meeste militaire werken in het landelijke gebied vergraven en verween de linie nagenoeg uit het beeld.

Om de Oude Hollandse Waterlinie voor een breder publiek beter zichtbaar en daardoor beleefbaar te maken, startte Stichting Groene Hart in 2009 een inventarisatie van de locaties en objecten die ooit onderdeel van deze linie zijn geweest. Daarnaast werd de Unie van Vestingsteden opgericht om met gezamenlijke promotie en productontwikkeling de Oude Hollandse Waterlinie op de kaart zetten.

Zowel de inventarisatie als de oprichting van de Unie waren de eerste stappen om het unieke systeem van deze waterlinie in het landschap boven water te krijgen. De publicatie *Cordon van Holland* geeft de lezer een helder en overzichtelijk verhaal over de geschiedenis en werking van deze Waterlinie. *In het Spoor van de Prins* biedt aantrekkelijke wandel- en fietsroutes door de vestingsteden. Het uitzetten van wandel- en fietsroutes (zie andere zijde) en het plaatsen van informatieborden bij de voormalige linielocaties, dragen bij tot een actieve beleving van de enige waterlinie die in een oorlogssituatie heeft gefunctioneerd. Om de Waterlinie elk jaar extra onder de aandacht te brengen, worden onder de titel Prinsennaand in september vele (culturele) activiteiten georganiseerd zoals concerten en theatervoorstellingen. Meer informatie over geschiedenis, publicaties, routes, festiviteiten: *www.ontdekdewaterlinie.nl*

Koenschans in de Vlist (rechts) en Franse Kade naar boven toe lopend

Lodewijk XIV trekt bij Lob